

AZƏRBAYCAN

5' 2010

1923-cü ildən çıxır

AZƏRBAYCAN YAZIÇILAR BİRLİYİNİN AYLIQ ƏDƏBİ-BƏDİİ ORQANI

Baş redaktor: İntiqam QASIMZADƏ

Baş redaktor müavini: Vaqif YUSİFLİ

Məsul katib: Tofiq MAHMUDOV

REDAKSIYA HEYƏTİ: Afaq Məsud, Ağamusa Axundov, Elçin, Əjdər Ol, Əkrəm Əylisli, Ədalət Əsgəroğlu, İsa Hüseynov, Məmməd Oruc, Mövlud Süleymanlı, Musa Yaqub, Saday Budaqlı, Salam, Vilayət Quliyev, Yaşar, Yusif Həsənbəy

Redaksiyanın ünvanı:

Bakı - Az1000
Xaqani küçəsi, 25

Telefonlar:

Redaksiya -
498-78-10
438-51-89
493-75-81
Mühasibat -
493-29-41

Yığılmağa verilib:

19.04.2010

Çapa imzalanıb:

24.05.2010

Sifariş 1450

Tiraj 1000

Kağız formatı

70x108 1/16 - 6,0

kağız vərəqi

12 çap vərəqi

16,8 şərti çap vərəqi

E-mail:

azerbaijan@ayb.az

Qiyməti

1 manat 50 qəpik

Bakı şəhəri,
"Azərbaycan"
nəşriyyatının
mətbəəsində ofset üsulu
ilə çap olunur.

Redaksiya çap olunmuş yazıları qəbul etmir.

Kiləstanəsi

TARİX, RİTM, KARPENTYER və İBRAHİMBƏYOV FRAQMENTLƏRİ

“Повествование есть некое действие, а литературное повествование - действие, выполненное мастерски, искусно.”

Sonralar da mən bu cümləni azərbaycanca düşünmədim və bəlkə də ona görə belə oldu ki, tələbəlikdə oxuduğum Kuba yazıçısının anasının Bakıdan olmasını biləndə, hələ dünyanın qərribə işlərinə hey-rətəndiyim vaxtlardı, üstəlik də, formalaşmamış qə-naətimdə tutqun işartı kimi dolaşan bu fikir hey-rəti-min (gör ha, dünyada tanınmış yazıçının fikirlərinə yaxın düşünmək də olarmış!) bir bucağına daxil idi; hey-rətin tərcüməyə yata biləcəyinə o vaxt da inan-mırdım. Amma iş bunda deyil; Alexo Karpentyerin yuxarıda yazdığım həmin fikrini Maksud İbrahim-bə-yovun rusdilli mətbuatda oxuduğum publisist yazıla-rı sonralar dönə -dönə mənə xatırladırdı və yazıçılıq-la publisistika arasında kəskin sədd qoymaq cəhdlə-rinin məhz “deystvie - vipolnennoe masterski...” ol-mayanda ayaq aldığına bir daha inandırırdı.

Bu gün publisistikanın mahiyyətini dərk etmə-məkdən gələn yanaşma və münasibətin, “kütləvi ist-ifadəçinin” iddiaları fonunda, bu ifadənin çəkisini məhz Yazıçı Publisistikasında seçilən Ritm, Ləngər dəqiq ifadə edir. Məhz Ritm və Ləngər publisistikaya ögey münasibəti rədd edir, ədəbiyyat - jurnalistika sərhədlərini, şəffaf olmasa da, hikkəli xüsusiyyətçilik əda-sından uzaq, tül pərdə zərifliyində təqdim edir. Bir az da Azərbaycana aid olan həmin Kuba yazıçısının “Mı iskali i naşli sebə” kitabını bu yaxınlarda təkrar oxumaq imkanı ya-rananda, Maksud İbrahimbəyovun üç dildə nəşr olunmuş “Fraqmentlər” kitabını yenidən xatırladım. Və yenə də həmin o fikir yaddaşımda dolaşdı. Yenə də Ritmin, Ləngərin ye-rini gördüm. “Fraqmentlər” - Azərbaycan publisistikasına xüsusi çalar, intibah humaniz-mi, nəcib prinsiplilik tonu verən, Azərbaycanın həqiqətlərini dünyaya çatdırmaqda “bə-şinci mikrofon” statusunda çıxış edən bu kitab -- Maksud İbrahimbəyov adlı bir Azər-baycan ziyalisinin, əsilzadəsinin Əsrdaşı İnsanla və Sabahla söhbətidir.

Bu söhbət uzun, ağır yolun yolçuluğundan sonra təmkinli zəvvarın təəssüratlarını bə-lüşməsi, yaşadıqları, gördükləri ilə bağlı düşüncələridir; onun keçdiyi yolları keçəcək nə-sillərə tanımaq cəhdidir.

“Azərbaycanın ən müasir tarixinin gerçək fraqmentləri” - onun publisistikasını mü-a-sirləri belə qiymətləndirirlər.

Yaradıcı natura kimi Maksud İbrahimbəyov üçün insan azadlığı anlayışı çox vacibdir və bu, yalnız düşüncə azadlığı ilə məhdudlaşmır, buraya hüquq azadlığı da daxildir. “İstə-nilən insan özünün şəxsi fikrini savadlı şəkildə ifadə edərsə, onunla hesablaşmaq gərə-k-dir. Əgər dediklərinə etiraz edərsənsə, yalnız məntiq və faktlara əsaslanmalısən, daha ra-zılaşmadığına görə nifrirlər və təhqirlər yağdıraraq üzərinə hücumla keçməli deyilsən.”

Onun publisistikasında “mənəmlik” mərzinin simptomları görünür.

Maksud İbrahimbəyovun müsahibə və məqalələrində yalançı vətənpərvərlik tonu, bu məqamda məhz heysiyyətinə toxunulmuş çoxluğun xoşuna gəlmək lazımdır, sonrası dü-zələr düşüncəsi yoxdur, onu düzgün başa düşməzlər nigranlığı deyil, necə ağır və acı olsa da, həqiqət həmişə və hər yerdə öndə olmamalıdır - prinsipi var. “Prezidenti tərif et-mək ədəbsizlikdir, hətta ondan bir elə asılı olmayan, sərbəst vətəndaşın da yaxşı deyil - o, adamın qulağını dəlir”... (səh. 158).* Yaxud “Azadlıq və müstəqilliyi heç bir kənar amil olmadan özümüzün əldə etməyimiz barədə odlu - alovlu mühakimələr, olsa-olsa, bu mühakimələrin müəllifləri tərəfindən uydurulmuş təsərrüfat hesablı, çox mənfəətli bir

* Sitatlar M.İbrahimbəyovun eyni adlı kitabından götürülüb; “Fraqmentlər -- 3 dildə” Bakı-2005. “Səda” nəşriyyatı

tandır... "Yeltsin və komandası" əsas məqsədlərini - Sovet İttifaqını dağıtmaq planlarını həyata keçirərək hamını birdən xoşbəxt etmişdilər. "Çoxsaylı mitinq və görüşlərdən sonra axşamlar Şaxray və Starovoytova Bonnerin mənzilinə toplaşib gerblərin və bayraqların layihələrini çəkir və hazır olduqca, yenidən yapılmış müstəqil dövlətlərin paytaxtlarındakı rezidentlərinə göndərirdilər..." (səh 159)

Maksud İbrahimbəyovun publisistik qələminə xas olan yüksək humanizmlə yanaşı, nəzakətli və eyni zamanda son dərəcə kəskin tonu, el arasında deyildiyi kimi, adamın yeddi qatından keçən, çılpaq həqiqəti ifadə edən yazı tərz, kəskinliyin içində güclü və zərif yumor onun publisistikasında da orijinallığı təmin edən yazıçı və yazı mədəniyyətinin elementləridir. Onun kifayət qədər qibtəolunacaq nüfuzu və dairəsi, dünyagörüşü, mütaliə zənginliyi, istedadlı qələmi, İbrahimbəyovun publisistik yazılarının SSRİ-də kifayət qədər nüfuzlu "Drujba narodov" jurnalında dərc olunmasına imkan verirdi. 1989-cu ilin oktyabrında bu ədəbi orqanda dərc olunmuş "Sabah gec olacaq" məqaləsi - birmənalı qarşılanmayan bu narahat və nigananlıq dolu xəbərdaredici müraciət --Azərbaycanlı ziyalının mövqeyini bəyan edirdi. Elə buradaca qeyd etmək lazım gəlir ki, tarixin gərgin məqamlarında eşidilməmək publisistikanın məğlubiyyəti, zəifliyi, kəsərsizliyi haqqında tələsik nəticələrə gətirməməlidir. Burada "ağıllı adam belanı, müdrik adamsa belanı törədən səbəbləri aradan qaldırandır" məsəli yada düşür. Azərbaycan yazıçı publisistikasının yaxşı nümunələrindən olan Maksud İbrahimbəyovun publisistikası müdriklik mövqeyinə yaxınlığı ilə fərqlənsə də, bu da faktıdır ki, bu qiymətli keyfiyyət də zamanın yox, Zamanın qiymətləndirdiyi dəyərlərin sırasındadır. Ədəbi - bədii mübarizə ictimai-siyasi mübarizənin tərkib hissəsi ola bilirdimi, yaxud bu mübarizəyə nə dərəcədə kömək edirdi? Birmənalı şəkildə və qətiyyətlə demək olar ki, Azərbaycan publisistikasının daha geniş və tələb olunan qolu - yazıçı publisistikası bu cavabın nikbin notlarını təmin edir. Bu, yalnız ayrı-ayrı yazıçıların ədəbi - bədii yaradıcılıq səhifəsi olaraq qalmayıb, həm də ictimai fikir tariximizin, mübarizəmizin "uzaqvuran topu" ola bilib.

Maksud İbrahimbəyovun publisistik yaradıcılığında epistolıy (məktub) formanın uğuru xüsusilə diqqəti cəlb edir. Onun belə bir nümunəsi olan "Norveç səfirinin bəyanatı ilə bağlı bir neçə qeyd" açıq məktubu xüsusi maraq doğurur. Hər şeydən əvvəl, məktubdakı yüksək mədəniyyətdən xəbər verən faktlarla işləmək səriştəsi və bizim günlərimiz üçün heç də xarakterik olmayan kübar ifadə tərz (bu sarıdan kasadlığımız yalnız təəssüf doğurur) ilə sarkazmın (məzh belə!) etiraza yer qoymayan səriştəli uyarlığını qeyd etmək lazım gəlir. 2003-cü ilin 16 oktyabr hadisələri ilə bağlı Norveçin ölkəmizdəki səfiri Gilin ruddilli mətbuatda dərc olunmuş mülahizələrinə cavab olaraq yazılmış bu məktub, əslində, bir səfirə deyil, Azərbaycanın daxili işlərinə müdaxiləni və diqqəti özlərinə rəva bilən təsisatlara müstəqil ölkənin vətəndaşının heysiyyətini və qanunlara hörmət hissini qoruyan ziyalının - yazıçının ismarıcıdır.

"Sizə deməliyəm ki, son illər Azərbaycanda bədxah bir ənənə yaranıb: başqa ölkələrdən təşrif gətirən bəzi rəsmi şəxslər - bizim müşahidələrimizə görə, bu dərəcədə yüksək missiyanı yerinə yetirmək üçün mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərdən xali olan kəslər radikal müxalifətlə münasibətləri necə qurmali olduğumuzu təkidlə, sanksiyalarla hədələyərək bizi öyrətməyə girişirlər" (səh. 41).

Eyni təmkinlə, "Harpun atan güclü toplanmış silahlanmış Norveç gəmiləri zişansız və müdafiəsiz balinaları amansızlıqla, vəhşicəsinə məhv edirlər. Bununla da beynəlxalq qanunlara qətiyyətlə məhəl qoymadıqlarını göstərir, həmçinin, BMT və Avropa İttifaqının üzvləri olan ölkələrin humanizmə çağırən müraciətlərinə sayğısızlıq nümayiş etdirirlər" (səh 46) - deyə davam edir və diplomatiyanın nəzakət tonu çərçivəsindən sonra"... göndərilirdiyi ölkənin daxili işlərinə burun soxmağın əcnəbi səfirin nəzakətsizliyi kimi qəbul edildiyini xatırladır. Burada bir məqam xüsusi vurğulanmalıdır: Maksud İbrahimbəyovun yazıçı nigananlılığı yalnız Azərbaycanla bağlı deyil.

"Ehkmam həqiqətlərin özündən müştəbeh, standart beyinli təbliğçiləri, müsahibini adam balası kimi dinləməyi bacarmayan və heç dinləmək də istəməyən kəslər başa düşmərlər ki, Qafqazda ədalətli sülh bərpa edilməyincə, Avropada da davamlı sülh ola bilməz..."(səh. 19)

Zamanın bu həqiqəti təsdiq etməsini gözləmək çox uzun çəkmədi; Avropanın "oyanması" baş verdi və bu məqam bir də bu fikri yada salır ki, publisistikanın missiyanı, əhəmiyyəti yazıldığı zamandan daha çox, tarixin yaddaş dərsləri ərazisindədir.

Yazıçının müsahibələri ("Pəncərələri Avropa prospektinə açılan ev", "Mühüm mövzu ətrafında bəzi düşüncələr", "Komplimentlər demək zamanı deyil") Azərbaycan - beynəlxalq institutlar münasibətlərini təhlil edən yazıçının siyasətlə bağlı düşüncələri, dünyanın siyasi - iqtisadi - maliyyə mənzərəsində ölkəsinin yeri və mövqeyi ilə bağlı mülahizələr-

ri, bu mülahizələrdə güclü məntiq və reallığı heç bir halda unutmaq, uzaqgörənlik, dərin zəka məziyyətləri ilə limhəlim doludur.

Maksud İbrahimbəyovun müsahibələri üçün xarakterik olan bu publisist amansızlıq "vəzifə və status", "özgə - özününkü" bölgüsü tanımır. Bu amansızlıq içərisində daha çox ağırsı ilə seçilən fantasmaqoriya haqqında danışmaq onun publisistikasının mənzərəsinin tamamlanmaması demək olardı.

"Olmuş əhvalatlarla real adamların və qeyri adamların davranışının qarşılıqlı münasibətləri nəticəsində yaranmış" fantasmaqoriya, əslində, Azərbaycanın ən yaxın tarixinin hekayətidir. Bu tarixdə qazandıqlarımızdan çox itirdiklərimiz var. Bunlar o itkilərdir ki, yerini doldurmaq üçün hələ çox illər gerek olacaq. Yox, bu itirilmiş torpaqlar deyil, bu dağıdılmış infrastruktur, qırılmış xarici əlaqələr deyil. Onları qaytarmaq, bərpa etmək asandır, əslində. Bu illərdə yaşadığımız ən ağır itkimiz -- insanların içərisində öldürülən inamı; əqidəni vasitə yox, məqsəd, ideal bilən insanların qəlbini alt-üst edən, mübarizə ruhunu və inamına vurulan zərbədi. "1992-ci il ölkəmizin tarixində həmişəlik olaraq itkilər və alçalmalar rəmzi, xəyanət və rəzalet simvolu kim qalacaq". -Maksud İbrahimbəyovun qələmi və yaddaşı bu dövrü belə təqdim edir.

Yazıçının "Çeyirtkə mövsümü" adlandırdığı bu dövrdə siyasi səhvləri kifayət qədər çox olan Azərbaycanın reallıqlarını qələmə almağın ona nə qədər ağır olduğunu hiss etmək üçün çox da həssas olmaq tələb olunmur. Nə yazıq ki, bu da bizim tariximizdir və bu sətirləri oxuyan oxucu da o dövrdə bütün bunların şahidi olmuş insanlardan az təəssüf və xacələt hissi keçirmir: "Elementar məntiq və sağlam düşüncə baxımından qərribə bir siyasi xuliqanlıq təsiri bağışlayan addım" - MDB-yə daxil olmaqdan imtina Ermənistanın mənafevləri və maraqları sarıdan son dərəcə səmərəli oldu, tələ qapandı" (səh. 75). Bu, hələ ilk baxışdan əhəmiyyətini dərk etmək və qiymətləndirmək baxımından çətin olan siyasi addımdır və səriştəsizlik ayağına yazmaq olar. Elə məsələlər və münasibətlər də var ki, onları səriştəsizliyin ayağına yazmaq olmur, istəsən də olmur... "Təsəvvür edirsənmi, bir dəstə coşmuş cəbhəçi Konservatoriya rektorunun kabinetinə soxularaq, Bax, Bethoven, Qriq, Çaykovski və bir sıra digər bəstəkarların - böyük bir siyahı varmış əllərində -- əsərlərini tədris programından çıxarmağı tələb edirlər, bu dəliqanlı "xunbəvin demokratlar" üçün siyahını kimsə hazırlayıb" (səh. 80 - 81). Bax, bunun adı səriştəsizlik deyil, bu, başqa cür səslənir...

Amma doğrudanmı bu utanc Azərbaycan müxalifətinin adına yazılır? Qətiyyə. "Mən "müxalifət" deyəndə yad təsirlərdən azad ziyalı insanları, dövlətçilik şüuruna malik adamları nəzərdə tuturam. O müxalifəti nəzərdə tuturam ki, məqsədi qanuni iqtidarla daimi polemika aparmaqla ölkədəki mövcud durumun yaxşılaşmasına nail olmaqdır" (səh. 88). Maksud İbrahimbəyov iqtidar - müxalifət münasibətlərini belə görür. Sağlam və sivil yanaşma olduğunu normal düşüncə, şübhəsiz, qəbul edir.

Yazıçının publisistikasının kəskin ruhu, ifşəedici tərzinin özündə belə, nəzakət, incə yumor, heç bir halda milli özünəvurgunluq, əldə olunmuş böyük və ya kiçik nailiyyətlərin sevincindən xumarlanmaq hissəsinə qapılmamaq sərvaxtlığı Azərbaycan yazıçı publisistikasının yeni dövrə və yeni şərəitə ciddi ənənələr, işgüzar ovqat və kəsərlə üslubla keçidi üçün diqqətəlayiq nümunələrin olduğunu deməyə əsas verir.

...Görəsən niyə Fragment? Bəlkə ona görə ki, Tarix özü fragmentlərdən ibarətdir? Ritm də fragmentlər toplusudur. Həyatımız da. Maksud İbrahimbəyovsa, həyatını, həyat tərzini, düşüncələrini tezis şəklində təqdim edə bilən insanlardandır. Bu həyatda hər şeyin və hər kəsin öz adı ilə öz yerində olması Müdrikliyin adına yazılmalı səhmandır. Məsələn, Yaradıcılıq onun fikrinə, ali həzzdir. Bakı - mən özüməm - deyir. Dostları ilə fəxr edir.

"Publisistikaya mən iki konkret halda müraciət edirəm: birinci - mənim ölkəmin layəqətinə toxunulanda, ikinci - şəxsən məni təhqir edərlərsə..."

"Yazıçı, hər şeydən əvvəl, vətəndaşdır. Və o, ölkəsində baş verən hadisələrə qeyri - ixtiyari cavab verir. Yazıçı əgər həm də Milli Məclisin üzvüdirsə, bu artıq onun vəzifəsi - nə çevrilir."

Və bununla hər şey deyilib; Maksud İbrahimbəyovun fragmentləri həm də bir vətəndaş, ictimai xadim, Ədəbiyyat və Mədəniyyət Xadimi və nəhayət, insan obrazını dolğun və konkret təqdim edir.

...Həyatımız üçün biz Yaradana borcluyuq.

...Həyat tərzimiz üçün -- insanlara!

Bircə şərtlə: həyat təzi "nekoe deystvie" yox, məhz "vıpolnennoe iskusno" ola!